

NHỮNG NĂM THÁNG HỌC TẬP VÀ HOẠT ĐỘNG CÁCH MẠNG Ở HUẾ CỦA ĐẠI TƯỚNG VÕ NGUYỄN GIÁP

TS. Nguyễn Văn Hoa

Khoa Lịch sử - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Huế

TÓM TẮT

Trong những thập niên đầu của thế kỷ XX, Huế từng bước chuyển mình bởi hoạt động của các sĩ phu tiến bộ và thanh niên, học sinh yêu nước. Đó cũng là khoảng thời gian Võ Nguyễn Giáp thời trai trẻ đã học tập bậc trung học và sôi nổi hoạt động cách mạng, cùng với đồng chí, đồng bào ở vùng đất Kinh đô đấu tranh vì độc lập cho dân tộc và hạnh phúc cho nhân dân.

Mùa hè năm 1925, Võ Nguyễn Giáp được thân sinh Võ Quang Nghiêm đưa vào Kinh đô để ôn thi vào Trường Quốc Học Huế. Đến năm 1925 là đã hơn 600 năm (kể từ năm 1306), Thuận Hóa - Phú Xuân - Huế luôn đồng hành cùng dân tộc, xây dựng và phát triển vùng đất mới với vị thế là thủ phủ của Đàng Trong dưới thời các chúa Nguyễn, kinh đô của triều Tây Sơn và triều Nguyễn. “Huế phong kiến”¹ với những chuyển biến sâu sắc về các giai tầng xã hội do ách thống trị của chủ nghĩa thực dân cũ Pháp đã tác động đến cậu học sinh 14 tuổi từ Quảng Bình vào Kinh đô học tập.

Trước và sau Chiến tranh thế giới thứ nhất (1914-1918), chương trình khai thác thuộc địa lần thứ nhất và lần thứ hai của thực dân Pháp đã tác động tiêu cực đến cuộc sống của mọi người dân Việt Nam, trong đó có nhân dân Thừa Thiên Huế, dẫn đến sự phân hóa xã hội mạnh mẽ. Là trung tâm chính trị của cả nước, Kinh đô Huế tiếp tục thu hút nhiều tầng lớp xã hội khác nhau. Bên cạnh bộ máy phong kiến Nam triều đã mất thực quyền là hệ thống cai trị của thực dân Pháp từ Toà Khâm sứ Trung Kỳ, Sở Mật thám Trung Kỳ đến Toà Công sứ Thừa Thiên cùng nhiều cơ quan trên các lĩnh vực kinh tế - xã hội. Vì thế, so với các tỉnh, thành trong cả nước, thành phần cư dân ở Huế đa dạng và phức tạp hơn, bên cạnh tầng lớp địa chủ, tư sản, nông dân, công nhân, thợ thủ công là đông đảo cộng đồng người Pháp, tầng lớp quan lại người Việt, hoàng tộc nhà Nguyễn và tầng lớp tiểu tư sản.

---

¹. Võ Nguyễn Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Nxb Văn học, Hà Nội, 1977, tr. 324.

Trở thành một học sinh xuất sắc của Trường Quốc Học ², Võ Giáp ³ đã nhanh chóng nhập cuộc, cùng với thanh niên, học sinh và nhân dân Huế đấu tranh chống áp bức, nô dịch.

Sự kiện mở đầu cho những hoạt động đấu tranh của Võ Nguyên Giáp tại Huế là đòi thực dân Pháp ân xá cho Phan Bội Châu. Hơn hai mươi năm bôn ba cứu nước, ngày 30-6-1925, Phan Bội Châu bị Pháp bắt cóc ở Thượng Hải (Trung Quốc) rồi giải về Hà Nội xét xử (23-11-1925) với mức án khổ sai chung thân. Một phong trào sôi nổi trong cả nước được đẩy lên đòi ân xá cho nhà ái quốc. Võ Giáp (học sinh lớp Đệ nhất niên A của Trường Quốc Học trong năm học 1925-1926) đã cùng với Nguyễn Chí Diểu ⁴, Nguyễn Khoa Văn và một số bạn học đi vận động lấy chữ ký vào đơn gửi toàn quyền Varenne ⁵.

Do sự đấu tranh mạnh mẽ của nhân dân cả nước, ngày 14-12-1925, Toàn quyền Varenne buộc phải ân xá cho Phan Bội Châu và đưa Cụ về giam lỏng ở Huế từ tháng 12-1925 với ý đồ hạn chế ảnh hưởng của Cụ đối với phong trào cách mạng. Song ý đồ đó của Pháp đã không thực hiện được. Trong mười lăm năm cuối đời ở Huế, từ ngôi nhà lá 3 gian ở dốc Bến Ngự, Ông già Bến Ngự vẫn tìm cách hoạt động thích hợp với hoàn cảnh để tiếp tục cống hiến cho dân, cho nước.

Cùng với nhiều thanh niên, học sinh yêu nước, Võ Giáp “*hay đến nhà cụ Phan Bội Châu để nghe nói chuyện tình hình thế giới và trong nước. Khi đó, cụ Phan mới bị đưa từ Hà Nội về Huế an trí. Trong nhà Cụ, ảnh Lênin treo cạnh ảnh Tôn Dật Tiên và Thích ca Mâu ni. Chúng tôi là những thanh niên háo hức đi tìm chân lý. Có khi chúng tôi ngồi hàng buổi nghe cụ Phan nói chuyện*” ⁶.

---

². Với chỉ dụ ngày 17-9 năm Bính Thân (23-10-1896) của vị vua yêu nước Thành Thái và nghị định của Toàn quyền Đông Dương A. Rousseau ngày 18-11-1896, Trường Quốc Học được thành lập - một ngôi trường mà tên tuổi của nó đã làm rạng danh cho nền giáo dục nước nhà nói chung và Huế nói riêng. Trong bài viết *Le Quoc Hoc* đăng trên tạp chí *B.A.V.H.* số 1, năm 1916, E. Le Bris cho rằng đây là “trường Trung học Quốc gia, trường Pháp - Việt chính của toàn cõi An Nam” (Xem bản dịch của Đặng Như Tùng trên tạp chí *Huế Xưa và Nay*, số 15, 1996, tr. 74).

³. Tên gọi của Võ Nguyên Giáp khi học ở Trường Quốc Học Huế.

⁴. Bạn học cùng lớp với Võ Giáp, người làng Thanh Tiên - một làng quê trù phú nằm bên phải dòng Hương Giang chảy ra Biển Đông, nay thuộc xã Phú Mậu, huyện Phú Vang, tỉnh Thừa Thiên Huế.

⁵. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*.

Dẫn từ <http://www.vnmilitaryhistory.net/index.php?topic=3822.0>

⁶. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđd, tr. 26.

Khi đến thăm cụ Phan, Đào Duy Anh đã kể lại trong hồi ký của mình: “*Thỉnh thoảng tôi lại thấy một vài người có vẻ là học sinh đến chào cụ rồi tự ra các bàn rộng bày đầy báo chí đặt ở gian bên để ngồi đọc. Sau đó tôi được biết rằng nam nữ học sinh các trường Đồng Khánh, Quốc Học và Bách Công hay đến thăm Cụ để nghe Cụ nói chuyện và khuyên nhủ... Cụ ngồi đấy vẫn nghiêm nhiên như cầm ngọn đuốc yêu nước để chờ trao tay cho thế hệ thanh niên bây giờ đương loay hoay tìm đường cứu nước, cứu dân*”⁷.

Chắc hẳn rằng, trong nhiều lần được nghe cụ Phan nói chuyện, nhất là cuộc nói chuyện ngày 17-3-1926 của Cụ tại Trường Quốc Học, Võ Giáp và nhiều thanh niên, học sinh khác đã sục sôi một bầu nhiệt huyết, sẵn sàng “*xối máu nóng rửa vết nhơ nô lệ*” như lời cụ Phan trong *Bài ca chúc tết thanh niên* (1926).

Sau đó một tuần, vào ngày 24-3-1926, Phan Chu Trinh tạ thế tại Sài Gòn. Một phong trào để tang, tổ chức lễ truy điệu nhà ái quốc Phan Chu Trinh lan rộng khắp cả nước như một quốc tang do dân chúng tự tổ chức, bất chấp sự ngăn cấm của nhà cầm quyền. Ở Huế, “*nhiều cuộc truy điệu được tổ chức trong thành phố, thu hút sự tham gia đông đảo của dân chúng. Học sinh Trường Quốc Học muốn tổ chức lễ truy điệu, nhưng nhà trường cấm và không cho học sinh đeo băng tang trong lớp. Lễ truy điệu được tổ chức tại nhà trọ của anh Giáp lúc này đã rời đến một ngôi nhà trên dốc Bến Ngự, nơi có nhiều học sinh Quốc Học ngoại trú, giữa nhà đặt bàn thờ. Anh Giáp và các bạn đã xoay xở mượn đủ lư đồng, giá nến. Bạn học đến chập nhà, ai nấy đều đeo băng tang. Trong khói hương nghi ngút, những người dự lễ nghe đọc bài văn tế và tuyên thệ trước hương hồn nhà yêu nước. Những hoạt động của học sinh Quốc Học, Đồng Khánh và các trường khác cùng đông đảo nhân dân tham dự lễ truy điệu cụ Phan Chu Trinh đã náo động Kinh đô Huế*”⁸.

Sách, báo tiến bộ, tuyên truyền cách mạng được một số học sinh ở Huế bí mật chuyền tay nhau đọc. Đại tướng Võ Nguyên Giáp nhớ lại: “*Mãi đến khóa học có tôi và anh Tạ Quang Bửu, chúng tôi lại sung sướng đọc báo *Le Paria* (Người cùng khổ) do Bác sáng lập, được các thầy của trường bí mật và trân trọng mang về*”⁹; “*một hôm anh Nguyễn Khoa Văn (anh Hải Triều) kiếm đâu được một quyển *Bản án chủ nghĩa thực dân Pháp* của Nguyễn Ái Quốc, đem về chuyền tay chúng tôi. Ngoài bìa sách có in cả chữ A-rập*”¹⁰.

---

⁷. Đào Duy Anh, *Hồi ký Đào Duy Anh (Nhớ nghĩ chiều hôm)*, Nxb Trẻ, thành phố Hồ Chí Minh, 2000, tr. 13.

⁸. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

⁹. Trần Phương Trà, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp với Trường Quốc Học Huế*, Tạp chí Văn hóa Huế, số 25, tháng 12-2013, tr. 9.

¹⁰. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđđ, tr. 26.

Về phía thực dân Pháp và chính quyền tay sai, dưới sự chỉ đạo của Chánh mật thám Trung Kỳ Léon Sogny, Hiệu trưởng và Tổng giám thị Trường Quốc Học Bourotte và Harter càng theo dõi gắt gao hơn những học sinh yêu nước đã bị ghi vào “sổ đen” vì hăng hái tham gia phong trào đòi ân xá Phan Bội Châu và để tang Phan Chu Trinh, tìm cách chặn đứng những cuộc đấu tranh mới của thanh niên, học sinh Huế. “Chính trong bối cảnh ấy, anh Giáp viết bài báo đầu tiên. Đó là một bài báo ngắn viết bằng tiếng Pháp, đầu đề như một khẩu hiệu đấu tranh, một tiếng thét căm hờn: “*À bas le tyranneau de Quoc Hoc!*” (*Đả đảo tên tiểu bạo chúa trường Quốc Học!*). Bài báo tố cáo nền giáo dục ngu dân và quy chế cấm đọc sách báo yêu nước. Bài báo được đăng trên tờ *L’Annam* của luật sư Phan Văn Trường, xuất bản tại Sài Gòn, một tờ báo tiến bộ thời ấy dám công khai đả kích thực dân Pháp. Bài báo có tiếng vang ở Huế, Sài Gòn”¹¹.

Trong hai năm học liền ở lớp Đệ nhất niên A (1925-1926) và Đệ nhị niên A (1926-1927)¹², Võ Giáp luôn đứng đầu lớp, tháng nào cũng có tên hàng đầu trong Bảng danh dự (Tableau d’honneur), chỉ có một tháng đứng nhì. Tuy thế, Võ Giáp và một số bạn học, nhất là đôi với Nguyễn Chí Diểu cùng lớp, vẫn là những đối tượng mà nhà cầm quyền thực dân đặc biệt theo dõi, tìm mọi cách để loại khỏi trường học.

Thế rồi, “*trong một kỳ thi, một giám thị đã quy tội anh Nguyễn Chí Diểu (ngồi ở bàn phía trước học sinh Võ Giáp) quay cóp mặc dù anh Diểu học rất giỏi, học sinh Võ Giáp đã khởi xướng việc bãi khóa để chống lại sự bất công đó. Cuộc bãi khóa đã lan ra nhiều trường ở Huế*”¹³.

Trung tướng Phạm Hồng Cư trong cuốn *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ* cho biết cụ thể hơn về sự kiện này:

“Hôm ấy thi Toán. Anh Giáp ngồi bàn trước, anh Diểu ngồi bàn sau. Anh Diểu là học sinh giỏi và là người có tư cách, không bao giờ gian dối, nhưng giám thị coi thi một mực vu cho anh Diểu chép bài và đuổi anh ra khỏi lớp. Cả lớp la ó phản đối, nhưng anh Diểu vẫn bị đuổi ra.

Học sinh lớp Đệ nhị niên A thảo một lá đơn. Anh Giáp dẫn đầu đoàn học sinh lên gặp Tổng giám thị.

---

¹¹. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

¹². Tương đương lớp 6 và lớp 7 ngày nay.

¹³. Trần Phương Trà, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp với Trường Quốc Học Huế*, Tlđđ, tr. 8.

Tin học sinh Nguyễn Chí Diểu vô cớ bị đuổi và Tổng giám thị Harter bác đơn lan đi rất nhanh, học sinh toàn trường căm phẫn, đòi phải đấu tranh chống lại hành động đàn áp phi lý của nhà trường.

Anh Giáp bàn với anh Nguyễn Khoa Văn phát động bãi khoá với khẩu hiệu:

- Không được đuổi học sinh Nguyễn Chí Diểu !

- Tự do đọc sách báo !

- Chống giáo dục ngu dân !

Hai người đi vận động các bạn học cùng chí hướng.

Buổi học chiều 26-4-1927. 14 giờ. Học sinh vừa xếp hàng xong dưới mái “pờ-rê-ô” (préau) lúc giám thị huýt còi vào lớp, thì học sinh lớp Đệ nhị niên A xếp hàng ở giữa không vào lớp. Cậu học sinh bé nhỏ Võ Giáp bước ra khỏi hàng hô lớn: “Bỏ học! Bỏ học! Phản đối việc đuổi Nguyễn Chí Diểu! Phản đối việc đàn áp học sinh!”.

Lời hô hào của anh Giáp được hưởng ứng. Học sinh lớp Đệ nhị niên A kéo về phía cổng trường, vừa đi vừa hô khẩu hiệu. Sân trường ồn ào hỗn loạn. Khối Đệ tam, Đệ tứ niên gồm những học sinh lớn của nhà trường đang di chuyển cũng dừng lại, rồi kéo theo ra phía cổng trường trước con mắt kinh ngạc của các giám thị. Cuộc bãi khoá bắt đầu”¹⁴.

Ngày hôm sau (27-4-1927), khi học sinh Quốc Học cử đại diện đến các trường học ở Huế để vận động bãi khoá thì bị cảnh sát ngăn cản. Xô xát đã xảy ra giữa học sinh và cảnh sát. Một số học sinh bị bắt và bị giam. Chiều 27-4-1927, đông đảo học sinh Huế đến Toà Khâm sứ Pháp đưa đơn lên Khâm sứ Friès yêu cầu can thiệp, không được đuổi học và bắt bớ học sinh. Trong khi Đồng lý Văn phòng Toà Khâm ra nhận đơn và khuyên học sinh trở về học tập thì Khâm sứ Friès gọi lính và xe vòi rồng tới đàn áp. Xung đột đã xảy ra giữa cảnh sát và học sinh tại ngã tư chân cầu Trường Tiền. Thêm một số học sinh bị bắt. Cuộc đàn áp chiều 27-4-1927 của Toà Khâm như đổ dầu vào lửa. Trong mấy ngày liền, học sinh kéo nhau đi đọc các phố hô khẩu hiệu. Kinh đô Huế náo động. Cuộc bãi khoá của học sinh Huế khởi đầu từ Trường Quốc Học, Đồng Khánh đã lan rộng thành tổng bãi khoá. Đây là một trong những cuộc tổng bãi khoá lớn thời bấy giờ¹⁵.

Bấy giờ, tổ chức *Việt Nam cách mạng đảng*¹⁶ ở Huế với số lượng khoảng 30 đảng viên chủ yếu thuộc thành phần trí thức, giáo viên, công chức, nhất là học sinh các Trường

---

¹⁴. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

¹⁵. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

¹⁶. Ngày 25-1-1925 tại Hà Nội, một nhóm gồm 17 thanh niên yêu nước đã lập ra tổ chức *Việt Nam Nghĩa đoàn*. Sau đó, một số phần tử trung kiên do Tôn Quang Phiệt đứng đầu, tiếp tục hoạt động rồi hòa vào tổ chức *Hội Phục Việt* được thành lập vào ngày 14-7-1925 tại Vinh. Qua đầu năm 1926, Hội Phục Việt đổi tên

Quốc Học, Chaigneau đã tích cực “ủng hộ các cuộc bãi khoá ở Huế (tháng 4-1927) bằng cách lập ra các ban cứu trợ bằng vật chất”¹⁷.

Nhà cầm quyền sau cuộc đàn áp là ra lệnh đuổi học những học sinh đã hăng hái đấu tranh. Hàng chục học sinh thuộc các trường học ở Huế bị nhà cầm quyền đuổi học, trong đó Trường Quốc Học là 37 nam sinh, đầu bảng là Nguyễn Chí Diểu, Võ Giáp, Nguyễn Khoa Văn...¹⁸, Trường Đồng Khánh là 10 nữ sinh¹⁹.

“Phải trở về quê”²⁰, xa Huế sau hai năm theo học nhưng Võ Nguyên Giáp vẫn nặng lòng với Huế, mong mỗi nhận được tin những bạn học, đồng chí ở Huế để tiếp tục dần thân, đấu tranh chống áp bức, nô dịch. “Từ hồi còn là học sinh, sau cuộc bãi khóa những năm 1926, 1927, tôi cũng đã được các đồng chí định bố trí cho đi cùng với lớp thanh niên mới giác ngộ cách mạng. Nhiều lần, tôi đã mơ mình cùng một số anh em nằm trốn trong khoang một con tàu biển lên đên giữa đại dương”²¹.

Thế rồi, “một hôm, anh Nguyễn Chí Diểu, một người bạn rất thân ở Huế về, đưa tôi một tập tài liệu. Đó là một cuốn sách về chủ nghĩa cộng sản bằng tiếng Pháp, một tập tài liệu của “*Liên đoàn các dân tộc bị áp bức trên thế giới*” in ở Bờ-ruy-xen (nước Bỉ), và một số văn bản về cuộc họp ở Quảng Châu, đặc biệt trong đó có bài nói chuyện của Nguyễn Ái Quốc. Tôi đem tập tài liệu ra cánh đồng vắng, trèo lên cây, ngồi đọc. Lần đầu tôi được đọc một tập tài liệu có hệ thống về chủ nghĩa cộng sản đã được cất nghĩa lần lần qua từng trang sách”²². Tại quê nhà, “Nguyễn Chí Diểu thay mặt cho tổ chức kết nạp Võ Nguyên Giáp vào đảng Tân Việt (lúc đó, Nguyễn Chí Diểu đã là Ủy viên Kỳ bộ Trung Kỳ của Tân Việt)”

---

thành *Hội Hưng Nam* và đến tháng 11-1926, lại lấy tên mới là *Việt Nam cách mạng đảng*. Tháng 7-1927, tổ chức *Việt Nam cách mạng đảng* đổi thành *Việt Nam cách mạng đồng chí hội* và nhiều lần tìm cách liên lạc để bàn việc hợp nhất với Hội Việt Nam cách mạng Thanh niên nhưng không thành.

¹⁷. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đảng toàn tập, tập 1 (1924-1930)*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1998, tr. 451.

¹⁸. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

¹⁹. Hồ Thị Nhiên Hạnh - Hồ Tấn Phan, *Cuộc bãi khóa năm 1927 của học sinh Huế*, Tạp chí *Huế xưa và nay*, số 28/1998, tr. 60-62.

²⁰. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđđ, tr. 27.

²¹. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđđ, tr. 21.

²². Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđđ, tr. 27.

²³. Trở thành đảng viên đảng Tân Việt, Võ Nguyên Giáp nóng lòng quay trở lại Huế để có điều kiện hoạt động thuận lợi hơn.

Mùa thu năm 1928, Võ Nguyên Giáp trở lại Huế, “không phải là đi học, mà đi hoạt động cách mạng” ²⁴. Nguyễn Chí Diểu giới thiệu Võ Nguyên Giáp đến làm việc tại *Quan Hải tùng thư*, giữ chân thư ký ngồi ở quầy hàng bán sách, thực tế là tham gia sinh hoạt ở một tiểu tổ bí mật của Tân Việt. *Quan Hải tùng thư* là một nhà xuất bản do Tổng bộ Tân Việt chủ trương, trụ sở đặt ở phố Đông Ba. Sáng lập viên là Đào Duy Anh (thầy học cũ của Võ Nguyên Giáp ở trường tiểu học Đồng Hới, Quảng Bình), cộng tác viên chủ yếu là Phan Đăng Lưu, Ngô Đức Diễn... *Quan Hải tùng thư* cũng là trụ sở bí mật của Tổng bộ đảng Tân Việt ²⁵.

Về mục đích của *Quan Hải tùng thư*, trong hồi ký *Nhớ nghĩ chiều hôm*, Đào Duy Anh cho biết: “Sau khi về Huế để làm báo *Tiếng Dân* và được giao trách nhiệm xây dựng đảng [Tân Việt] ở đây, tôi đã đề xuất yêu cầu với đảng cho phép tôi được xuất bản *Quan Hải tùng thư*. Tôi muốn lợi dụng việc xuất bản hợp pháp mà gieo vào tâm trí của thanh niên ta một ít kiến thức sơ đẳng về chủ nghĩa Mác” ²⁶. Đến tháng 7-1929, khi Đào Duy Anh “bị bắt trong một cuộc khủng bố lớn đối với phong trào cách mạng trong cả nước thì *Quan Hải tùng thư* phải đình bản sau khi ra được 13 tập sách nhỏ” ²⁷.

Trần Thị Như Mân (bà Đào Duy Anh) trong hồi ký *Sống với tình thương* cho biết thêm: Sách của *Quan Hải tùng thư* in ra chúng tôi đều đọc, mà nhờ đó đã mở cho chúng tôi hiểu biết thêm về cách mạng giải phóng dân tộc. Lúc đó ở cùng với anh còn có anh Võ Nguyên Giáp, hoạt động cho Tân Việt ²⁸.

Sau một thời gian cùng sinh hoạt trong tiểu tổ đảng Tân Việt (gồm Đào Duy Anh - tổ trưởng, Nguyễn Chí Diểu, Võ Nguyên Giáp và Trần Thị Như Mân), tháng 3-1929, Bí thư

---

²³. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

²⁴. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđđ, tr. 27.

²⁵. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

²⁶. Đào Duy Anh, *Hồi ký Đào Duy Anh (Nhớ nghĩ chiều hôm)*, Sđđ, tr. 33.

²⁷. Đào Duy Anh, *Hồi ký Đào Duy Anh (Nhớ nghĩ chiều hôm)*, Sđđ, tr. 35.

²⁸. Trần Thị Như Mân (bà Đào Duy Anh), *Sống với tình thương*, hồi ký, Nxb Thanh niên, Hà Nội, tr. 28.

trưởng Đào Duy Anh²⁹ được sự thống nhất trong Ban Thường vụ Tổng bộ Tân Việt (gồm Đào Duy Anh, Phan Đăng Lưu, Ngô Đức Diển), đã giao cho Võ Nguyên Giáp hai nhiệm vụ quan trọng: Ủy viên Trung ương dự bị của Tân Việt, phụ trách tuyên huấn và giao thông liên lạc; phụ trách biên tập viên của báo *Tiếng Dân*³⁰.

“*Tiếng Dân* đã tập hợp được một số trí thức vừa có tân học, vừa có cựu học, có tinh thần dân tộc, tiến bộ, cộng tác với hai vị chí sĩ yêu nước là Phan Bội Châu và Huỳnh Thúc Kháng, thu hút được một số nhân sĩ từ nhiều nơi về Huế hoạt động. Có người gắn bó lâu dài với *Tiếng Dân*... Có những người hoạt động bí mật trong Tân Việt Cách mạng Đảng, sau này trở thành những người Cộng sản lừng danh như Võ Nguyên Giáp, Nguyễn Chí Diểu, Hải Triều”³¹.

Trong cuốn *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, tác giả Hồng Cư cho rằng: “Nếu mỗi duyên nợ của anh Giáp với báo chí bắt đầu từ bài báo đầu tiên viết năm 16 tuổi khi còn là học sinh Quốc Học, thì thời gian làm báo *Tiếng Dân* là giai đoạn học nghề làm báo. Anh phải đọc rất nhiều sách báo các loại để tìm hiểu những vấn đề đang sôi nổi dư luận lúc bấy giờ, anh phải tìm hiểu những vấn đề chính trị, kinh tế, xã hội của đất nước và thế giới. Anh làm quen với mọi thể loại: Tin tức, thời sự, bình luận, điều tra, phóng sự...”³².

Đây cũng là khoảng thời gian Võ Nguyên Giáp cùng với các đồng chí của mình được nghe thêm về những hoạt động của Nguyễn Ái Quốc ở nước ngoài. “Ở Huế, anh Phan Đăng Lưu từ Quảng Châu về, nhiều lần nói chuyện về đồng chí Nguyễn Ái Quốc”³³. Đại tướng còn nói rõ thêm: “Đối với nhiều người vào lớp tuổi chúng tôi hồi đó, hình ảnh Nguyễn Ái Quốc đã trở nên một hình ảnh lý tưởng”³⁴. “Anh em lượm lặt khắp nơi và kể cho nhau nghe nhiều chuyện ly kỳ về Nguyễn Ái Quốc. Những chuyện Nguyễn Ái Quốc làm báo

---

²⁹. Ngày 14-7-1928, cuộc họp của *Việt Nam cách mạng đồng chí hội* tại Huế đã quyết định đổi tên là *Tân Việt cách mạng đảng*, cơ quan của Tổng bộ được dời từ Vinh vào Huế và Đào Duy Anh được bầu làm Bí thư trưởng.

³⁰. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ. Ngày 10-8-1927, báo *Tiếng Dân* ra số 1, trở thành tờ báo lớn viết bằng tiếng Việt đầu tiên ở Huế và của Trung Kỳ, do Huỳnh Thúc Kháng, một vị Tiến sĩ Hán học làm Chủ nhiệm kiêm Chủ bút, Đào Duy Anh làm Thư ký tòa soạn, phát hành rộng rãi trong cả nước (Xem: Nguyễn Xuân Hoa, *Lịch sử báo chí Huế*, Nxb Thuận Hóa, Huế, 2013, tr. 44-45).

³¹. Nguyễn Xuân Hoa, *Lịch sử báo chí Huế*, Sđđ, tr. 45.

³². Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

³³. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđđ, tr. 27.

³⁴. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđđ, tr. 26.

Người cùng khổ ở Pari. Những người nói chuyện đều say sưa như chính mắt họ đã nhìn thấy Nguyễn Ái Quốc trong các câu chuyện mà họ kể lại. Có một thời kỳ, bỗng nghe tin đồn Nguyễn Ái Quốc đã mất vì bệnh ho lao. Ít lâu sau, mọi người đã tìm ra, đó chỉ là tin bịa đặt của bọn đế quốc. Chúng không biết làm cách nào để ngăn chặn ảnh hưởng của Nguyễn Ái Quốc trong thanh niên, nên đã tung ra tin này. Rồi không biết anh em lại tìm đâu ra được một tấm ảnh Nguyễn Ái Quốc. Trong ảnh, Nguyễn Ái Quốc còn trẻ, có đôi mắt rất linh lợi, đầu đội mũ phớt đen. Tấm ảnh rất mờ. Nhưng với trí tưởng tượng và lòng kính phục của chúng tôi, đây là hình ảnh sáng ngời của người thanh niên cách mạng đầy nhiệt tình và chí lớn”³⁵.

Vừa nỗ lực làm việc cho báo *Tiếng Dân*, Võ Nguyên Giáp vừa tích cực hoạt động cách mạng với tư cách là Ủy viên Trung ương dự bị của đảng Tân Việt, trước mắt là tuyên truyền, vận động thanh niên, phụ nữ, nông dân... tham gia đấu tranh, từng bước mở rộng mạng lưới cơ sở cách mạng.

Võ Nguyên Giáp cùng với đồng chí Trần Hữu Duân - Bí thư Tỉnh bộ Tân Việt Thừa Thiên, phát triển cơ sở cách mạng trong thành phần trí thức, công chức, giáo viên, nhất là học sinh các trường học ở Huế; cùng với chị Trần Thị Như Mân đẩy mạnh công tác vận động chị em phụ nữ. Ở các huyện vùng nông thôn Thừa Thiên Huế, Võ Nguyên Giáp cùng các đồng chí Trần Hữu Duân, Nguyễn Chí Diểu, Nguyễn Khoa Văn, Lê Bá Di, Đồng Sĩ Bình đẩy mạnh xây dựng cơ sở, thành lập được chi bộ Tân Việt ở Truồi (Phú Lộc).

Từ Huế, Võ Nguyên Giáp được Tổng bộ Tân Việt trao nhiệm vụ ra Vinh, Hà Nội và vào Sài Gòn để tranh thủ vận động các Kỳ bộ Tân Việt chuyển sang hàng ngũ cộng sản³⁶.

Tổ chức *Hội Việt Nam cách mạng thanh niên* bấy giờ cũng đã thành lập được một số cơ sở ở Huế. Tháng 7-1927, Vương Thúc Oánh (con rể cụ Phan Bội Châu) - phái viên của Tổng bộ Thanh niên đã đến Huế, tuyên truyền và kết nạp Nguyễn Đức Tịnh, Phó Đức Trực, Lê Dung, tuyên bố thành lập *Tỉnh bộ lâm thời Hội Việt Nam cách mạng Thanh niên tại Huế*, do Nguyễn Đức Tịnh làm Bí thư. Đến đầu tháng 7-1929, *Tỉnh bộ Đông Dương Cộng sản Đảng Thừa Thiên được thành lập*, đồng chí Nguyễn Đức Tịnh được cử làm Bí thư.

Tổ chức Tân Việt cách mạng đảng tiếp tục phân hóa. Tháng 9-1929, những người giác ngộ cộng sản trong tổ chức Tân Việt cách mạng đảng ra bản Tuyên đạt, “trịnh trọng tuyên ngôn cùng toàn thể đảng viên Tân Việt cách mạng đảng, toàn thể thợ thuyền, dân cày và lao khổ biết rằng chúng tôi đã chánh thức lập ra *Đông Dương Cộng sản Liên đoàn*”

---

³⁵. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđd, tr. 27.

³⁶. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđd.

³⁷. Cơ sở hoạt động của Đông Dương Cộng sản Liên đoàn chủ yếu ở các tỉnh Bắc Trung Kỳ. Đồng chí Lê Viết Lượng, phái viên của Đông Dương Cộng sản Liên đoàn được cử đến Huế để cải tổ Tỉnh bộ Tân Việt Thừa Thiên, cùng với Bí thư Tân Việt Thừa Thiên Trần Hữu Duân tập trung chấn chỉnh tổ chức Tân Việt để chuẩn bị chuyển thành đảng cộng sản.

Sau cuộc Đại hội được tiến hành trong hai ngày 29 và 30-12-1929 tại Đức Thọ (Hà Tĩnh), chính thức bỏ tên gọi Tân Việt và đặt tên mới là Đông Dương Cộng sản Liên đoàn, đồng chí Nguyễn Khoa Văn (Hải Triều) về Huế, việc thành lập Tỉnh ủy lâm thời Đông Dương Cộng sản Liên đoàn Thừa Thiên trở nên khẩn trương hơn.

Đầu năm 1930, *Tỉnh ủy lâm thời Đông Dương Cộng sản Liên đoàn Thừa Thiên được thành lập*, do đồng chí Lê Viết Lượng làm Bí thư. Đông Dương Cộng sản Liên đoàn nhanh chóng tổ chức được cơ sở ở trường Kỹ nghệ thực hành, nhà máy đèn, báo *Tiếng Dân*, các huyện Quảng Điền, Hương Trà, Phú Vang, Hương Thủy và Phú Lộc. Một số chi bộ của Đông Dương Cộng sản Liên đoàn được thành lập: Chi bộ liên huyện Phú Vang - Phú Lộc do đồng chí Lê Bá Dị làm Bí thư, chi bộ An Cựu do đồng chí Bửu Ba làm Bí thư.

Từ các tổ chức Hội Việt Nam cách mạng Thanh niên, Tân Việt cách mạng đảng đến Đông Dương Cộng sản Đảng và Đông Dương Cộng sản Liên đoàn là quá trình chuyển hoá mạnh mẽ của các tổ chức yêu nước và cách mạng ở Việt Nam nói chung và ở Thừa Thiên Huế nói riêng vào những năm 1925-1930, trong đó đi tiên phong là những trí thức yêu nước, tiến bộ. Và trong quá trình chuyển hóa để phát triển đó, nhiều hội viên của Phục Việt và đảng viên của Tân Việt đã trở thành hội viên của Thanh niên, đảng viên của Đông Dương Cộng sản Đảng, góp phần quan trọng cho sự thắng thế của tư tưởng cộng sản ở vùng đất Kinh đô.

Đầu tháng 4-1930, tại nhà của một cơ sở liên lạc ở Bến Ngự (Huế), hội nghị bàn việc thống nhất 2 tổ chức cộng sản được tiến hành. Hội nghị tuyên bố thống nhất 2 tổ chức cộng sản (Đông Dương Cộng sản Đảng tỉnh Thừa Thiên, Đông Dương Cộng sản Liên đoàn tỉnh Thừa Thiên) thành Đảng bộ Đảng Cộng sản Việt Nam tỉnh Thừa Thiên. Hội nghị thảo luận Cương lĩnh chính trị và Điều lệ Đảng; cử Ban Chấp hành Đảng bộ Đảng Cộng sản Việt Nam tỉnh Thừa Thiên gồm 7 ủy viên, do đồng chí Lê Viết Lượng làm Bí thư.

Võ Nguyên Giáp tiếp tục làm việc ở báo *Tiếng Dân*, sinh hoạt trong chi bộ Đảng Cộng sản báo *Tiếng Dân* do Trần Công Xứng làm Bí thư chi bộ.

Trong đợt khủng bố trắng của thực dân Pháp nhằm vào phong trào cách mạng 1930-1931 với đỉnh cao là Xô viết Nghệ - Tĩnh, tháng 10-1930, Võ Nguyên Giáp bị bắt, giam ở

---

³⁷. Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đảng toàn tập, tập 1 (1924-1930)*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1998, tr. 404.

lao Thừa Phủ với án tù giam 2 năm cùng với nhiều đồng chí khác đang hoạt động ở Huế như Lê Viết Lượng, Nguyễn Thị Quang Thái... Cuối năm 1931, Hội Cứu tế Đỏ Pháp đấu tranh đòi thả chính trị phạm Đông Dương và nhân dịp Bộ trưởng Paul Reynaud sang thị sát tình hình thuộc địa, những người bị án tù từ 3 năm trở xuống được thả tự do. Tháng 11-1931, Võ Nguyên Giáp được ra tù cùng với Đặng Thai Mai, Nguyễn Thị Quang Thái, Võ Thuần Nho (em ruột Võ Nguyên Giáp) và một số bạn tù khác với điều kiện phải trở về quê quán An Xá và bị quản thúc³⁸.

Riêng đối với Nguyễn Thị Quang Thái³⁹ - người mà anh quen trên chuyến xe lửa từ Vinh vào Huế trước đó, là nữ sinh lớp Đệ nhất niên năm học 1929-1930 của Trường Đồng Khánh, tình yêu của Võ Nguyên Giáp ngày càng sâu đậm, và lễ cưới giữa hai người được tổ chức tại Vinh ngày 28-9-1935, và đến năm 1939, sinh con gái đầu lòng là Võ Hồng Anh⁴⁰.

“Nhớ lại ngày chúng tôi mới gặp nhau ở Huế trong khi cùng hoạt động bí mật, nhớ đến những lời hứa hẹn sẽ cùng nhau phấn đấu trọn đời cho chủ nghĩa cộng sản, nhớ lại những điều đã dặn dò nhau khi chia tay, nghĩ đến Hồng Anh... Sau này tôi mới biết trong thời gian tôi đi xa, Thái vẫn tiếp tục hoạt động, làm liên lạc cho Trung ương; sau chuyến đi Sài Gòn để gặp chị Minh Khai lần cuối cùng trước lúc chị bị đế quốc đem xử bắn, trở về nhà được ít lâu thì bị bắt. Trong nhà tù, bọn đế quốc đã dùng mọi cực hình tra tấn để truy tìm mối dây liên lạc với anh Hoàng Văn Thụ. Thái đã quyết không khai một lời, giữ tròn khí tiết của một người đảng viên cộng sản, và đã mất⁴¹ tại nhà giam Hỏa Lò Hà Nội”⁴².

Xa Huế từ tháng 11-1931, đến tháng 3-1937, Võ Nguyên Giáp mới trở lại Huế để tham dự Hội nghị Báo giới Trung Kỳ. “8 giờ sáng ngày 27-3-1937, trong khuôn khổ một cuộc họp công khai, được phép của nhà cầm quyền, Hội nghị báo giới Trung Kỳ đã khai mạc tại Đông Pháp lữ quán (7 Đông Ba, Huế) với 70 đại biểu của các báo Trung Kỳ và đại biểu báo chí cách mạng Bắc Kỳ (Võ Nguyên Giáp của tờ *Tập hợp* và Hà Huy Giáp của tờ *Tiếng trẻ*). Hội nghị đã thông qua chương trình nghị sự: Kêu gọi lập một mặt trận thống

---

³⁸. Hồng Cư, *Đại tướng Võ Nguyên Giáp thời trẻ*, Tlđđ.

³⁹. Em ruột nhà cách mạng Nguyễn Thị Minh Khai.

⁴⁰. Năm 1988, Giáo sư, Tiến sĩ Võ Hồng Anh là người phụ nữ đầu tiên của ngành Vật lý được tặng Giải thưởng Khoa học Quốc tế Kovalevskaia - giải thưởng cao nhất của Việt Nam về khoa học kỹ thuật dành cho các nhà khoa học nữ. Bà mất ngày 18-7-2009, thọ 70 tuổi.

⁴¹. Năm 1944.

⁴². Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđđ, tr. 189.

nhất của những người làm báo ở Đông Dương, yêu cầu được tự do xuất bản... và thành lập Hội Ái hữu báo giới Trung Kỳ. Trên cơ sở kết quả của hội nghị, ngày 30-3-1937, một Ủy ban thường trực bàn về việc chuẩn bị Hội nghị báo giới toàn quốc đã được triệu tập gồm 12 người, nhưng sau đó chính quyền thực dân ra lệnh cấm mọi hoạt động nhằm thực hiện những mục tiêu mà Hội nghị đã đạt ra. Sự kiện này mở đầu cho cuộc vận động mở hội nghị báo giới ở các địa phương khác”⁴³.

Cho đến sau ngày thắng lợi của Cách mạng tháng Tám năm 1945, Võ Nguyên Giáp mới trở lại Huế, lần này là với cương vị Bộ trưởng Bộ Nội vụ của Chính phủ nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa. Đại tướng kể lại trong hồi ức của mình khi đến Huế vào ngày 20-1-1946: “Sông núi này đã là của ta. Cờ đỏ sao vàng tung bay trên đỉnh cột cờ cao ngất ở Thành nội, sau Phú Văn Lâu. Vệ quốc quân đứng gác trước cửa thành. Trong thành, những dinh thự, những ngôi nhà trọ của các quan thị lang, tham tri ngày trước, đã thành những cơ quan của chính quyền, mặt trận. Tôi gặp anh Nguyễn Chí Thanh tại trụ sở Việt Minh. Tôi nói lại anh Thanh rõ chủ trương của Bác và Thường vụ. Hai anh em cùng trao đổi ý kiến, bàn bạc công việc, hàn huyên kể lại cho nhau nghe những đổi thay của đất nước từ sau ngày gặp nhau lần đầu, ở Đại hội Tân Trào. Huế phong kiến đã trở thành dĩ vãng. Huế lúc này là hậu phương trực tiếp của nhiều mặt trận”⁴⁴.

Từ sau ngày Huế cùng với miền Nam được hoàn toàn giải phóng (1975) cho đến ngày ra đi vào cõi vĩnh hằng (2013), với cương vị là Ủy viên Bộ Chính trị, Phó Thủ tướng Thường trực, Phó Chủ tịch Hội đồng Bộ trưởng, Bộ trưởng Bộ Quốc phòng, Đại tướng đã nhiều lần trở lại Huế, trực tiếp chỉ đạo Đảng bộ, lực lượng vũ trang và nhân dân Thừa Thiên Huế phát huy truyền thống yêu nước và cách mạng, nỗ lực vượt qua khó khăn, phấn đấu hoàn thành thắng lợi mọi nhiệm vụ.

Vùng đất sông Hương núi Ngự đã khắc ghi những hoạt động sôi nổi của Đại tướng thời trẻ. Huế là nơi Đại tướng theo học bậc trung học tại một ngôi trường đã từng có những học sinh trở thành lãnh tụ, nhà lãnh đạo cao cấp của Đảng và Nhà nước như Nguyễn Ái Quốc, Trần Phú... Huế là nơi Đại tướng học làm báo và viết những bài báo đầu tiên. Huế cũng là nơi Đại tướng bắt đầu dấn thân vào sự nghiệp đấu tranh chống áp bức, nô dịch, cùng với những cán bộ, đảng viên lớp đầu tiên của Đảng đóng góp to lớn vào việc hình thành Đảng bộ Đảng Cộng sản Việt Nam tỉnh Thừa Thiên. Huế còn là nơi Đại tướng có mối tình đầu rất đẹp với người vợ đầu đã hy sinh vì độc lập tự do cho dân tộc... Tất cả đã trở thành một biểu tượng sâu sắc, rực sáng của một con người suốt đời vì dân vì nước.

---

⁴³. Dương Trung Quốc, *Việt Nam những sự kiện lịch sử (1919 -1945)*, Nxb Giáo dục, Hà Nội, 2000, tr. 266.

⁴⁴. Võ Nguyên Giáp, *Những chặng đường lịch sử*, Sđd, tr. 324.

